

АСЕН ИГНАТОВ: ДУМИ И СВЯТ

(В очакване на Путин. Сборник статии и анализи,
Асен Игнатов, 2023, София: ИИБМ/Сиела)

Статиите, включени във *В очакване на Путин. Сборник статии и анализи* (ИИБМ/Сиела 2023), стигат до архива на Института за изследване на близкото минало благодарение на историка и политолог Хайнц Брам (1935–2019), дългогодишен приятел и колега на Асен Игнатов във Федералния институт за проучване на източноевропейски и международни проблеми (ФИПИМП) (Bundesinstitut für ostwissenschaftliche und internationale Studien) в Кьолн. И най-беглият поглед върху съдържанието показва, че обектът на анализите – Русия през 90-те години на ХХ в. – и засегнатите теми звучат по особено актуален начин днес.

Но кой е Асен Игнатов? Той е роден в Шумен, на 9 април 1935 г., единствено дете на Йордан и Велислава Игнатови (Илиева по бащино име). Бащата е завършил философия в Дрезден, работи като учител, по-късно преподавател по психология и педагогика, а майката е учител по рисуване и художник. Асен Игнатов учи в Шуменската гимназия. Има достъп до богатата философска библиотека на баща си и ползва свободно няколко западни езика. Постъпва в Софийския университет в специалност философия през 1953 г. редом със съученика си от Шумен Желю Желев.

Известно време след завършването си през 1958 г. работи като редактор в седмичния вестник *Студентска трибуна* в София. В началото на 1961 г. е назначен за асистент по философия в Софийския университет. Заради „идеологическите конфликти с БКП“ е подложен на непрекъснати нападки в пресата „без да ми се дава право на отговор“, следен е от ДС, създават му се постоянни пречки във всекидневната научна и преподавателска работа,

кулминация на които е уволнението му от университета през септември 1969 г. Официалната причина е „непригоден за комунистическото възпитание на студентите“. В средата на декември 1969 г. получава позиция на научен сътрудник в Института по философия на БАН, далеч от студентите. Цената, която плаща, за това „благоволение“, а именно да бъде допуснат до научна работа, е висока и морално непоносима за него¹.

В края на август 1972 г. Игнатов се „възползва от едно пътуване до Брюксел с научна цел“, за да поиска и получи политическо убежище в Белгия. Там той получава докторска степен от Католическия университет в Льовен на тема „Хайдегер и философската антропология. Изследване на антропологическото измерение на Хайдегеровото мислене“ (издадена на немски през 1979 г.²). През 1980 г. той се премества за постоянно в Германия, където започва работа като редактор в българската секция на „Дойче веле“, Кьолн. Публикува доста активно в различни академични издания с фокус Източна Европа и СССР. През 1988 г. започва да сътрудничи на Федералния институт за проучване на източноевропейски и международни проблеми, а малко по-късно през 1990 г. напуска „Дойче веле“ и започва постоянна работа там.

Историята на този Институт³ в Западна и после обединена Германия върви успоредно с (не) случилата се научна кариера, интелектуалния и екзистенциалния сблъсък на Игнатов с комунистическа България. Нуждата от научен център, който да се занимава със страните отвъд Желязната завеса, влиза в политическия дневен ред на Западна Германия още през

1956 г. наред с дискусиите и съдебния процес, който завършва със забраната на Германската комунистическа партия от Федералния конституционен съд. Основната отлика при научната работа в рамките на този Институт, както свидетелства колегата на Асен Игнатов Хайнц Брам, е, че в текстовете трябва да се използват по-малко бележки под линия, да се пишат на по-достъпен език и с по-ясни послания. Това се оказва предимство и при днешния прочит на публикуваните в сборника анализи.

Най-ранният текст, включен в сборника, е от 1992 г., а най-късният – от 2000 г. Освен докладите за ФИПИМП, в книгата намират място една статия на Асен Игнатов за научно-то списание *Osteuropa* (от 1997 г.), която дебатира около по-общия проблем за подходите към Източна Европа като научно поле, както и един негов непубликуван конферентен доклад, чиято датировка не е сигурна, но по-скоро става дума за 1993–1994 г.

Сборникът се открива с по-общ исторически и интелектуален анализ на това как в Русия се мисли за историята – „Руското философско-историческо мислене: основни мотиви и съвременен отзвук“. Той има ценен педагогически елемент, защото въвежда схващанията на някои от най-важните руски философи на историята: Киреевски, Хомяков, Данилевски и Леонтиев. Те очертават рамките, в които протича дебатът по тези теми сред постсъветските мислители, публицисти и политици. Идеино-историческият ескиз позволява на читателя да се запознае и с общия за всички текстове на Игнатов подход. По-обемната им част винаги представлява добросъвестно и информирано вглеждане в схващанията на обсъжданите автори, а след това следва и тяхната оценка с оглед актуалния контекст – кое е положително, кое търпи сериозна критика и може да предизвика неприятни политически последствия. Още в този първи текст може да се преживее тръпката от спонтанните аналогии и препратки към българската реалност от вчера и днес. Тези проблясъци ще ви съпътстват през цялата книга, но ето един закачлив пример: изглежда още през 90-те години на ХХ в. съвременните адепти на славянофилите обичат да говорят иронично и отвисоко за своите опоненти – „красивомислещите свеще-

нослужители на свободата“. Става дума за Русия, но се сещаме за „умнокрасивитета“ в България. Не е трудно сред множеството цитати и препратки, които по правило Игнатов прави във всичките си анализи, да се разпознаят епигонската реторика, интелектуалният снобизъм и суетният апломб на някои днешни герои от българския публицистичен пейзаж.

По-нататък статията „Руската идея в съвременните дебати“ ни помага да се ориентираме в различните теми, които изникват във всеки следващ анализ с нова дълбочина и актуални превъплъщения. Тук започва да се артикулира през конкретни казуси трудният за преодоляване, но очевиден епистемологичен разлом между Русия и Запада: „Руските дебати за Русия не кореспондират със западния ‘дух на времето’ от последните десетилетия. В спекулативния период на западното мислене руснаците са можели да разчитат на повече разбиране. Но разсъжденията за ‘руската душа’ и руската история звучат странно в един духовен климат, в който тонът се задава първоначално от езиково-аналитичния и емпирико-социологическия, а сега и от ‘постмодерния’ тип презрение към всички макросубекти и единства. Това е началото на взаимно размиване, което значително затруднява пътищата на правилната преценка.“

С подобен генерализиращ патос е и анализът върху интелигенцията – „Дух и власт“. Отвъд добросъвестния преглед тук прозира и нещо като авторски манифест. Каква е изследователската, но и личната идентификация на Асен Игнатов спрямо феномените, за които пише? Какво е себеусещането и мярата на самия автор при отстояване мисията на критичния интелектуалец в политиката? Това е ключова статия за отношението между философа и властта, за диалога/конflikта между бюрокрацията и будната съвест на специалиста, на небезучастния интелектуалец. Асен Игнатов забелязва, че достъпът до властта, привилегиите на ранга, ползването на блага, пътуването в чужбина, хонорарите... опетняват благородния просвещенски ореол на интелегента, но според него по-тревожно за тази общност се оказва изкушението на национализма.

Последващите статии ни потапят в по-детайлен и времево чувствителен анализ на заложените в предишните текстове теми и ключови думи: евразийството, откриването на индивида и ценностната промяна у руските хора, справянето със съветското минало в Русия, как се възприема Европа от руска гледна точка, бумът на геополитическите теории във въображението на руските общественици, вътрешните противоречия между официална идеология, реторика и реалполитика.

Цялото това натрупване на знание за интелектуалния и обществения климат в Русия през 90-те години на ХХ в. в края на сборника ни отвежда до най-прозорливия с оглед на днешния ден текст. Без да има особени претенции, краткото размишление върху идеологическите координати на Путин, направено донякъде на крак и с оскъден материал, отеква доста силно в настоящето. Конкретният повод за него е навечерието на президентските избори, когато Путин излиза на голямата сцена, но по-дълбоката диагноза е забелязаната несъвместимост между прокламираната от кандидата дългосрочна реформаторска стратегия и конкретните му стъпки, движени предимно от тактически съображения. Статията не се ангажира с прогноза дали заявената стратегия би оцеляла под натиска на удобните конюнктурни решения. „Неспособността на Путин да се освободи от имперските илюзии е ‘червеят в ябълката’. Президентът не може да успее, докато не намери смелост да се откаже от мита за силната държава“, пише Асен Игнатов.

Включените в сборника статии са пример за трудното, но плодотворно съжителство между

научното, дълбокото познание и неговата политическа и дори екзистенциална, чисто човешка релевантност. Писането на Игнатов е оживено от интуицията, че контакт между високите философски идеи, историческото познание, от една страна, и личния, социалния, политическия живот – от друга, може да има. Просветляващата среща на поведенческите анализи на Асен Игнатов с тъмната материя на случващото се днес в Русия е потвърждение за това, че връзка между думите и света има. Думите обясняват света, а светът със случването си ни напомня за важността на думите.

Димитър Щ. Димов

Бележки

- ¹ На Тони Николов дължим една внимателна и емоционално жива възстановка на „раздялата“ на Асен Игнатов с българското му битие и време: Николов, Т. (2023, 7 септември). Философско аутодафе. *Култура*; <https://kultura.bg/web/философско-аутодафе/>, 30.10.2023.
- ² Ignatow, Assen, *Heidegger und die philosophische Anthropologie. Eine Untersuchung über die anthropologische Dimension des Heideggerschen Denkens* (Monographien zur philosophischen Forschung, Band 174). Forum Academicum/Anton Hain, 1979, 325 S.
- ³ Много от информацията и непосредствените свидетелства за историята на Института черпим от статията на Хайнц Брам: Brahm, Heinz, „Druckscheibe der Osteuropaforschung: Das Bundesinstitut für ostwissenschaftliche und internationale Studien“, *Osteuropa*. Vol. 55, No. 12, 2005, 163–175.